

3. Калечиц Т.Н. Внеклассная и внешкольная работа с учащимися. – М.: Просвещение, 1990 – 167с.
4. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования/ Под ред. Е.С.Полат – Н.: Академия, 2003. – 272с.
5. Петрухина Е.А. Внеклассные мероприятия в средних и старших классах. – Учитель, 2005. – 76с.
6. Трайтак Д.И. Как сделать интересной внеклассную работу по биологии: Пособие для учителей. – Алматы: КУН, 2001. – 146с.
7. Щуркова Н.Е. За гранью урока (о внеклассной работе со школьниками). – Центр гуманитарной литературы “РОН”, 2004. – 185с.

УДК 37.036

Чуприна Б.В.

ВИКОРИСТАННЯ ТЕАТРУ ЛЯЛЬОК В ЕСТЕТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ МОЛОДШИХ ТА СЕРЕДНІХ КЛАСІВ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ ХЕРСОНСЬКОГО ОБЛАСНОГО ТЕАТРУ ЛЯЛЬОК)

У даній статті (Використання театру ляльок в естетичному вихованні школярів молодших і середніх класів на прикладі діяльності Херсонського обласного театру ляльок) звертається увага на основні моменти в діяльності театру, які сприяють формуванню естетичного світогляду у школярів молодших і середніх класів загальноосвітньої школи.

In the article (“Role of the Puppet Theater in Aesthetic Education of Primary and Secondary School Children: Practices of Kherson Regional Puppet Theater”) the author draws attention to the principal activities of the theater, which facilitate shaping aesthetic outlook of primary and secondary school children.

В умовах оновлення суспільства, відродження національної культури, побудови національної школи зростає роль і значення естетичного виховання як засобу для формування духовного світу, морально-етичних ідеалів молоді. Розвиток дітей, та особливо підлітків – надзвичайно складний процес, який залежить від багатьох факторів.

У наш час проблема естетичного виховання, розвитку особистості, формування її естетичної культури одне з найважливіших завдань, що стоять перед школою. Вказана проблема розроблена достатньо повно в працях вітчизняних і зарубіжних педагогів і психологів. Серед них Д.Н.Джоза, Д.Б.Кабальовський, Н.І.Киященко, Б.Т.Ліхачев, А.С.Макаренко, Б.М.Неменський, В.А.Сухомлинський, М.Д.Таборідзе, В.Н.Шацька, А.Б.Щербо та інші.

За останні роки зросла увага до проблем теорії і практики естетичного виховання як найважливішого засобу формування відношення до дійсності, тобто формування всебічно розвиненої, духовно багатой особистості.

Формувати особистість важливо в найсприятливішому для цього молодшому шкільному віці. Відчуття краси природи, оточуючих людей, речей створює в дитині особливий емоційно психічний стан, порушує безпосередній інтерес до життя, загострює допитливість, розвиває мислення, пам'ять, волю та інші психічні процеси.

Серед засобів формування особистості помітну роль відіграє і театр ляльок – специфічна сфера діяльності, з різноманітними і неоднозначними зв'язками з багатьма сферами суспільного життя.

Метою даної статті є визначення сутності процесу естетичного виховання дітей на сучасному етапі, виявлення впливу засобів театру ляльок на формування естетичних смаків та ідеалів учнів підліткового віку.

Важливо зазначити, що ляльковий театр (мистецтво синкретичне) впливає на маленьких глядачів цілим комплексом художніх засобів. Під час показу застосовується і художнє слово, й наочний образ – лялька і живописно-декоративне оформлення, музичний супровід.

Театралізована дія – надзвичайно емоційно насичена, що робить її привабливою для дітей. Вона приносить дитині велику радість і подив. Будучи за своїм характером синкретичною діяльністю, вона найбільш захоплює дитину і відповідає специфіці розвитку її психічних процесів: цілісності та миттєвості сприйняття, легкості уяви і віри в перетворення, емоційного усвідомлення, не тільки образного, але і логічного мислення, рухової активності тощо. Це свідчить про широкий розвиваючий потенціал театралізованої дії.

Основні лінії впливу дійства театру ляльок на особистісну поведінку дитини: формування ідеальної свідомості; інтеріоризація соціальних вимог, моральних норм і правил поведінки; довільності поведінки; емоційний розвиток.

Дитячий вік – це вік кипучої енергії, активності, великих задумів і справ. Значно розширюються діапазони інтересів молодших підлітків, що впливає на розвиток у них ініціативи, творчості. Але саме молодший підліток починає проявляти особливий інтерес до громадського життя, намагається розібратися в потоці інформації, виробити власну точку зору.

Більший розвиток самостійності, самопізнання, намагання розібратися в своїх перевагах і недоліках спонукають підлітка до самовиховання. І тут театр має допомогти йому правильно реалізувати це прагнення.

Дванадцятиріччя являє собою переломний період у житті дитини. В.О.Сухомлинський зазначав що, після дванадцяти років виховання повинно переходити у самовиховання, у іншому випадку про будь-яке виховання взагалі не можна говорити.

Враховуючи те, що для більшості підлітків характерна дещо підвищена тривожність, нервова збудливість, акторам лялькового театру слід створити умови психологічного комфорту, розкомплектованості, допомогти дитині засобами лялькового театру пізнати себе, зрозуміти схильності та потреби, поглянути на себе очима товаришів, викликати бажання і волю до самовдосконалення, самостійного визначення напрямків самокорекції.

Для дитини головне – дія. Тому вона намагається знайти для себе улюблену справу, розширює спілкування з ровесниками на вулиці, в гуртку, в школі, в театрі.

Естетична свідомість дитини зумовлена новим етапом пізнання світу, коли спрямованість понад себе інтенсивна увага до зовнішнього світу, поступово зміщується в бік зацікавленості до самого себе. Дитина починає вдивлятися в самого себе, відкривати для себе своє “я”. Намагається відповісти на питання: “Хто я?”, “Який я?”.

Наполегливість спонукає її до вивчення самого себе. У цій потребі більшою мірою відповідає “живий” театр з його прискіпливою увагою до духовного світу окремої особистості. Можливо, що саме тут приховано те головне, що підштовхує дитину (під час підсвідомо) до приходу у театр ляльок. Хоча період філософського підходу до життя, інтересу до життя з усіма його протиріччями ще не настав.

Театр ляльок може зацікавити тим, що спрямовує їх до максимальної позитивної оцінки явищ життя, до досягнення світу у жанрах героїко-романтичних. І тим, що спонукає до різкого заперечення огидного та низького, використовуючи весь спектр сатиричного й комічного. Обидві ці позиції спроможні зацікавити дітей і тому, щодо цього, існують різні психологічні припущення.

Дитинству і отроцтву властива зверненість до майбутнього, яке здається надзвичайно винятковим, безпосередньо не пов'язаним з повсякденністю.

Дитинству потрібен ідеал, і він шукає можливість, миттєво перестрибнути крізь повсякденність, опинитися у світі мрій. Тому дітям близька концепція надзвичайного героя, звеличеного вчинку. Створюючи героїко-романтичні типи-характери, театр ляльок може задовольнити ці потреби юнацтва.

Суттєве значення має інтерпретація того чи іншого образу. Скажемо, образ Лускунчика, Котигорошка, Русалоньки, Аліси, Маленького принца у виставах Херсонського обласного театру ляльок останніх років, предстали як образи героїв, спроможних на подвиг протистояння. Це важливо для підлітка. Педагогічна ідея завжди розглядала виховання на героїчному і звеличуваному, що вважається ефективним шляхом формування морального світу зростаючої особистості. Театр ляльок може і повинен внести в це свій внесок.

Театр ляльок – і це підтверджено його історією, – ніби спеціально призначений для того, щоб зображувати “світ крізь сміх”. І зовсім невипадково всі традиційні народні лялькові персонажі – Петрушка, Панч, Полішинель – образи комічні. Саме вони сприймаються як національні герої. Кожний із них на своїй рідній мові, в своїй манері розповідає історію про те, що людина народилася вільною. Можливо, що тісно пов'язаний у своїх витоках з народною культурою, театр ляльок залишився жити у всіх епохах завдяки сміху. Комізм подається на сцені театру ляльок в такій спресованій і стислій формі, яка сама по собі збільшує комічний ефект у багато разів. Ось чому в цей період, коли критичність стає однією з пікових особливостей, театр ляльок може дати вихід цій критичній енергії.

Таким чином, він як би “розкачує” різні життєві стереотипи як раз у той період життя, коли з особливою силою дає про себе знати прихильність до готових схем та канонів.

У статті “Про сміх” Стендаль підкреслив, що вплив сміху тільки тоді художній, коли сміх несподіваний. Раціональне використання виховної сили сміху приводить лише до оскудіння комічного у театрі ляльок.

Підлітка можна порівняти з гидким каченям. Вистава “Інший світ” за казкою Г.Х.Андерсена “Гидке каченя” Херсонського театру ляльок дає можливість підлітку поміркувати про те, який ти насправді і допомогти знайти шлях до самого себе.

Йдуть за матір'ю-качкою по грядці ширми три пухнастих жовтих грудочки, перевалюються з одного боку на інший. А слідом – не встигає дехто довгов'язий, безкольоровий, з довгою шиєю. Поряд з ними воно особливо смішне й непривабливе – гидке каченя. Мати веде своїх дітей представляти “до двору”, головною окрасою якого була Іспанська качка з червоною відміткою на лапці. Цей знак найвищої відмінності давав їй право виносити вирок навколишнім.

Похваливши каченят, качка вимовила: “А цей не вдався, добре б його переробити!” “Переробити” живу істоту – для того, щоб був як всі. І всі мешканці качиноного двору почали клювати, штовхати, засипати насмішками малюка. Каченя залишає рідний дім, блукає на самоті по грядці ширми. І у пустому просторі сцени вважається особливо беззахисним... “Хто я?”, “Навіщо я?” – розмірковує він. Але ж не знаходить відповіді. Через страждання, сумніви лежить шлях дорослості. І у фіналі прекрасний білий лебідь піднімається у небо, яскравою світлою плямою виділяючись на фоні чорного бархату сцени. Він приєднується до своєї зграї. Вони летять в невідомий світ з надією.

Поєднуючи в одне ціле романтичне і комічне, вистава намагається укріпити віру підлітків у самих себе. А це так важливо, коли попереду життя з його дорогами та бездоріжжям.

С.В.Образцов у своїй статті “Навіщо людям театр ляльок?” підкреслював: ... “щоб метафорична суть лялькового спектаклю була сприйнята глядачами естетично, тобто з відчуттям поетичного розширеного смислу, повинно відбутися не просто впізнання персонажу за допомогою порівняння, а його асоціативно-емоційне відкриття”. Тобто, дитині треба зрозуміти й відчути, що у виставі про “Гидке каченя” театр веде річ не тільки про долі птахів, але ж і про долю людини, про нього самого, підлітка, – про долю істоти, яка зростає, дорослішає, а також відчути схожість всього живого, існуючого на цій землі.

Отже, зближення дітей різного віку, особливо молодшого, з ляльковим світом просто необхідне, і тому на це повинен впливати, у першу чергу, професійний рівень театру ляльок.

Естетичне виховання, яке веде за собою естетичний розвиток, озброює школярів художньо-естетичними знаннями, розширює досвід і кругозір та формує такі узагальнені

специфічні засоби естетичного освоєння дійсності, як емоційне сприйняття, чуттєво-естетична насолода, естетичне бачення, образне мислення, творча уява.

Естетичне відношення учнів до дійсності формується в міру того, як відбуваються кількісні зрушення в їх естетичних почуттях, сприйнятті дійсності, естетичних потребах, судженнях тощо.

Таким чином, ми можемо зазначити, що саме ляльковий театр має велике значення в естетичному вихованні дітей молодшого та середнього шкільного віку. В процесі перегляду вистави розвивається творчість, фантазія. Дитина вчиться правильно й самостійно мислити, робити висновки. Ляльковий театр збагачує дитячу пам'ять, розкутує свідомість, створює благодатні умови для пізнання навколишнього світу.

Проте, на практиці ми зіштовхуємось з тим, що вчителі мало користуються мистецтвом театру ляльок в цілях естетичного розвитку дитини. Це неприпустимо, оскільки без орієнтації на справжні духовні і художні цінності, естетичне виховання і розвиток особистості буде недостатнім. На наш погляд, реалізуючи повноцінне естетичне виховання дитини в молодшому шкільному віці, вчитель зобов'язаний більше приділяти уваги відвідуванню учнями театру, шукати форми спілкування з дітьми після перегляду вистави, тісно співпрацювати з літературно-педагогічними частинами театрів.

Треба зазначити, що проблема, яку ми підняли у цій статті, потребує подальшого глибокого та всебічного вивчення. Адже, саме сила емоційної театралізованої дії є шляхом проникнення в дитячу свідомість і засобом формування естетичних якостей особистості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Авров Д.Н. Спектакль и зритель. – М: Просвещение, 1985. – 96с.
2. Естетичне виховання: Довідник / В.І.Мазепа, А.В. Азархін – К.: Політвидавництво України, 1988. – 211с.
3. Образцов.С.В. Зачем людям театр кукол? – Театр. – 1987. – №7. – 192с.
4. Лихачев Б.Т. Теория эстетического воспитания школьников. – М., 1985.
5. Кузнецова Л.В. Гармоничное развитие личности младшего школьника. – М: Просвещение, 1988.